

yourself in a crisis situation. Why a person is subject to stress and is at risk. If a person does not control the emotional state (a direct reflection of our thoughts), how does it affect mental health. What hormones affect stress (adrenaline, cortisol, norepinephrine) and what habits form happiness hormones (dopamine, endorphin, oxytocin, serotonin), so that a person is stress-resistant and resilient as an active subject of his own life.

The ways of how a person can learn to recognize and regulate the psychological state in which he can realize his potential, cope with stress, continuing to work productively and make a contribution to the life of his community are shown. Article reveals what happens if you don't manage yourself in a stressful situation and what concepts can be used to overcome stress: the theory of stress prediction, resource theory, happiness theory, harmony and balance theory, format theory, power control theory, salutogenesis theory, resilience theory, theory of healthy, active behavior, stress management theory, instrumental theory of overcoming stress, while forming self-control in a stressful situation.

Keywords: risk groups, stress, stress resistance, resilience, coping strategies

Поступила в редакцию 07.02.2020.

FTA MP 15.21

Л.Е. ҚОЙШЫҒҰЛОВА¹, Е.М. ҚУАНДЫҚОВ¹

¹Х.Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университеті
(Атырау, Қазақстан), l.koishigulova@asu.edu.kz l.koishigulova@asu.edu.kz
<https://doi.org/10.51889/2020-2.2077-6861.06>

ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГ ТҰЛҒАСЫНЫҢ ТЕРГЕУ ӘРЕКЕТТЕРІН ЖҮРГІЗУДЕГІ РӨЛІ

Аңдатпа

Бұл мақалада педагог-психолог тұлғасының тергеу әрекеттерін жүргізудегі рөлі қарастырылады. Тергеу әрекеттерінің мазмұны бойынша әртүрлі екенін атап өту қажет, мысалы: жауап алу, эксперимент, тінту, анықтау, қарау және басқалар. Осы тергеу іс-әрекеттерінде педагог-психологтың рөлі біркелкі емес және кешенді сипатқа ие. Жауап алу кезінде педагог-психолог өзінің қатысуымен бірінші кезекте баланың оған қойылған сұрақтарға қорқынышсыз және түсінбеушіліксіз тыныш әрі шынайы жауап беру үшін көмектеседі, сондай-ақ тергеушіге де әсіресе сұрақтарды дұрыс қою жағдайында көмегін тигізеді. Алайда, тергеушінің бастамасы бойынша тергеу әрекетіне қатысу үшін шақырылған және оған кәметке толмағандармен психологиялық қарым-қатынас орнатуға көмектескен педагог-психолог, ең алдымен, тергеу мүддесінде емес, жасөспірімдердің мүддесіне қамқорлық танытады. Демек, ЖОО-да оқу кезінде болашақ педагог-психолог ретінде студенттерге келесі пәндер, ювенальды педагогика, ювенальды психология және тағы да басқалар бойынша білімді меңгеруі қажет. Сондай-ақ практикадан өту кезінде жоғарыда аталған пәндер бойынша алған білімдерін қолдана білуі маңызды.

Түйін сөздер: педагог-психолог тұлғасы; тұлғалық сапалар; кәсіби сапалар; психологиялық қолдау; тергеу әрекеті.

Кіріспе. Қазақстан Республикасының тұңғыш Президенті – Елбасы Н.Назарбаев «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауында: «Балалар қоғамымыздың ең әлсіз және қорғансыз бөлігі және олар қорғансыз болуға тиіс емес. Елбасы ретінде мен әрбір сәбидің құқығы қорғалуын талап ететін боламын.

Біздің топырағымызда туған кез-келген сәби қазақстандық. Және мемлекет оны қамқорлығына алуға тиіс» – деп атап көрсеткен [1].

Сонымен бірге Қазақстан Республикасы Конституциясының 27-бабының ережелері құқық институттарының бірі болып табылады, онда адамның әлеуметтік құқықтары қамтылған, бұл құқықтарға ананы, әке мен

баланы қорғау құқығы жатады. Бұл ата Заңымыздың 27 бабының 1-тармағында: «Неке мен отбасы, ана мен әке және бала – мемлекеттің қорғауында болады» – делінген [2].

Еліміз өркениетті әлемдік қауымдастықтың белді мүшесі ретінде бала құқығын қамтамасыз етуге үлкен назар аударуда. 2002 жылғы 8 тамызда қабылданған «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» Қазақстан Республикасының Заңында «Бала – он сегіз жасқа (кәмелетке) толмаған адам ретінде анықталады» – деп көрсетілген [3].

Қарастырылып отырылған мәселені зерттеу сонымен бірге мынадай нормативті құжатқа назар аударуды қажет етеді. «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне істерді қараудың апелляциялық, кассациялық және қадағалау тәртібін жетілдіру, сот төрелігіне сенім деңгейін арттыру және қолжетімділікті қамтамасыз ету мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» 2012 жылғы 17 ақпандағы Қазақстан Республикасының Заңының 215 бабының бірінші тармағына: «Кәмелетке толмаған куәгерден немесе жәбірленушіден жауап алу психолог, сонымен бірге оның заңды өкілдері немесе педагог қатысуы тиіс» делінсе, ал 488-бабының бірінші бөлігіне «Кәмелетке толмаған сезіктінің, айыпталушының қатысуымен іс жүргізу әрекетін жүргізу кезінде психологтың немесе педагогтың қатысуы міндетті. Психолог немесе педагог тергеушінің, соттың рұқсатымен кәмелетке толмаған сезікті, айыпталушыдан сұрақ қоюға, іс жүргізу жұмыстары аяқталғаннан кейін тергеу жұмыстарының хаттамасымен танысып (соттық тергеудегі яғни соттық отырыстың хаттамасында) және сонда жасалған жазулардың дұрыстығы мен толықтығының, кәмелет жасқа толмаған тұлғаның мінезін көрсететін тергеушінің, соттың қарауымен сот материалымен танысу құқылы. Осы құқықтарды тергеуші педагогқа, психологқа іс жүргізу жұмыстары алдында түсіндіреді, тергеу әрекеттерінің хаттамасында, сот отырысының хаттама-

сында белгі жасалады» – деп енгізілген [4].

Зерттеу мақсаты: педагог-психолог тұлғасының тергеу әрекеттерін жүргізудегі рөлін кәмелет жасқа толмаған тұлғаның тергеу әрекеттеріне қатысу және олардың құқықтарын іске асыру кезінде белсенділік көрсетуімен байланысты екендігін ашып көрсету.

Зерттеу міндеттері:

- тергеу әрекеттерінің түрлерін педагог-психологтың атқаратын іс-әрекеттері бойынша айқындау;
- зерттелініп отырылған мәселені қарастырған ғалымдар еңбектеріне талдау жасай отырып, педагог-психологтың іс жүргізу функциясының мазмұнын ұйымдастырушылық-консультациялық аспектіде ашып көрсету;
- тергеу әрекеттерін жүргізудегі педагог-психолог тұлғасының психологиялық ерекшеліктеріне сипаттама беру.

Негізгі бөлім. Педагог-психолог тұлғасының тергеу әрекеттерін жүргізудегі рөлін ашып көрсетуде жоғарыдағы аталған құжаттарды басшылыққа ала отырып, алдымен тергеу әрекеті, оның түрлеріне назар аударылды. Қарастырылып отырылған мәселе пәнаралық сипатқа ие, өйткені бұл үрдіске екі саланың да мамандары (тергеуші және педагог-психолог) қатысады.

Сондықтан заңгерлік іс-әрекеттің психологиялық ерекшеліктерін зерттеген ресейлік ғалымдарды (Ю.В. Чуфаровский [5], В.Л. Васильев, М.И. Еникеев және т.б.) және отандық ғалымдардың ішінде, М.С. Бейбітов, К.Д. Шакишев, Н.А. Ходжаева [6], Қ. Уәлиев, Г.С. Мауленов және т.б. ерекше атауға болады. Сонымен бірге Б.Ф. Ломов, Л.И. Анцыферов, А.В. Карпов және т.б. ғалымдар тергеушінің кәсіби іс-әрекетіне қажетті кәсіби маңызды сапалар мәселесін зерттеген. Кәсіби іс-әрекетке психологиялық талдау жасау қағидалары мен әдістері мәселесіне белгілі психологтар (Л.С. Выготский [7], А.Б. Петровский [8] және т.б.) еңбектері арналған. Тергеу әрекеттерін жүргізудегі тергеуші тұлғасының психологиялық ерекшеліктері,

психологиялық амалдар мен әдістер мәселесін З.А.Балтыкова [9], К.Р.Болатханова [10] және т.б. арнайы қарастырған.

Соңғы жылдары қазақстандағы білім беру аумағындағы психологиялық қызметтің қалыптасуы мен дамуында Э.Д. Абишева, Н.С. Ахтаева, З.М. Балғымбаева, Г.А. Дусманбетов, Р.Т. Мендалиева, Х.Т. Шерьязданова, А.Р.Ерментаева және т.б. ғалымдар зерттеулерінің өзіндік мәні бар.

Ғалымдар өз еңбектерінде білім беру жүйесіндегі, соның ішінде, мектеп психологының іс-әрекет түрлерін бөліп көрсетеді: ұйымдастырушылық-психологиялық, психологиялық-фасилитациялық, дамытушылық, психогиялық-профилактикалық, психологиялық-диагностикалық және психологиялық-түзетушілік [11].

Педагог-психолог өзінің кәсіби іс-әрекетінде мынадай негізгі жұмыстардың түрлерін атқарады: психологиялық профилактика, психологиялық диагностика, психологиялық коррекция, психологиялық кеңес беру. Жоғарыдағы аталған ғалымдар зерттеулерінде педагог-психологтардың тергеу жұмыстарына қатысуы, ондағы атқаратын іс-әрекеттер түрлері сан алуан тұрғыдан сипатталады.

Соның ішінде, қылмыстық кудалау органдарының материалдар мен қылмыстық істер бойынша қызметі әртүрлі іс жүргізу әрекеттерінен құралады, оларды шешілетін міндеттерге байланысты екі топқа бөлуге болады: тергеу әрекеттері (ең алдымен дәлелдемелерді жинауға бағытталған); материалдар мен қылмыстық іс бойынша іс жүргізудің тиісті рәсімін, сондай-ақ қылмыстық процеске қатысушылардың құқықтарын қамтамасыз ету жөніндегі құрал болып табылатын өзге де іс жүргізу әрекеттері (күдіктіні оны күдікті деп тану туралы қаулымен таныстыру, жәбірленушіге, куәға құқықтарды түсіндіру және т. б.) [12].

Осылай бөліп көрсетілген бірінші топтағы түсініктемеге сәйкес, тергеу әрекетін – оқиғамен қалдырылған іздерден қажетті ақпаратты алу және оны кейіннен қылмыстық іс бойынша дәлелдеуде пайда-

лану үшін қорғау (консервациялау) тәсілі ретінде сипаттауға мүмкіндік береді.

А.Я. Гинзбург, Р.С. Белкин жүргізген зерттеулерінде жасы кәмелетке толмағандардан жауап алудағы педагог (ұстаз) немесе психологтің қатысуларына назар аударып, олардың белсенді рөлінің қажеттілігі жөнінде ерекше атап көрсетеді, сондай-ақ олар тергеу әрекеттерінің өндірісінде көбінесе статисттердің (сөз алып сөйлемейтін қатысушы ретіндегі) рөлін ойнайды деп жазады [13].

Т.Д. Телегина өзінің ғылыми еңбегінде тергеу әрекеттері тәжірибесіне талдау жасалаған зерттеу нәтижелеріне сүйене отырып, педагогтың (ұстаздың) іс жүргізу әрекеттері оның тек тергеу әрекетінің өндірісіне қатысуы туралы жазу жағдайында толтырылған хаттаманың болуымен шектеледі деп тұжырымдайды. Ол осы жағдайларды есепке алып, педагогтың тергеу әрекеттерінде арнайы білімдерін қолданбайтынын, іс жүргізу кепілдігінің орындалу мақсаттарымен жасы толмағандардан жауап алуда физикалық қатысумен шектелетінін ерекше атап көрсетеді [14].

Сондай-ақ, тергеу әрекеттерінің іс жүргізу нысанын, соның ішінде ақпараттар алудың нақты тәсілдерінің мазмұнын, тергеу әрекеттеріне қатысуға тартылатын адамдардың тобын, олардың мәжбүрлеу сипатын ашып көрсетеді. Тергеу әрекеттерінің институтын құрайтын осы элементтер зерттеу контекстісі тұрғысынан аса маңызды болып табылады, өйткені ол педагог (психолог) қызметіне тікелей қатысты.

Сондықтан тергеу әрекеттеріне қатысуға тартылған педагог-психологтың іс жүргізу қызметінің мазмұнын айқындауда мынадай мәселелерді алдын ала шешіп алу қажет:

- біріншіден, педагог-психологтың тергеу әрекеттерін жүргізу аясын және нақты міндеттерін анықтау;
- екіншіден, адвокат - қорғаушы және адвокат-өкілдің міндеттерімен орындалатын міндеттердің арақатынасын ашып алу;
- үшіншіден, тергеуші тергеу әрекетіне қатысатын педагог немесе психологты қандай ұйымдардан шақыра алатынын нақтылау;

– төртіншіден, педагог-психологтың тергеу-әрекеттеріне қатысушының қаншалықты тиімді екенін, яғни ең маңыздысы нәтиже процеске қатысушы өндіріске қол жеткізу үшін тартылған мақсатқа сәйкес келетінін анықтау.

Сонымен, педагог (психолог) кәметке толмағандардың қатысуымен тергеу-әрекеттерін жүргізу кезінде осы функцияларды іске асыра отырып, кәметке толмаған күдіктілердің, айыпталушылардың, жәбірленушілердің, куәлардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауға көмектеседі және ықпал ете алады.

Осылайша, қылмыстық іс бойынша тергеу жүргізу кезінде педагогтың (психологтың) негізгі міндеттері кәметке толмаған балаға оның психологиялық жағдайын тұрақтандыруға бағытталған психологиялық көмек көрсету болып табылады. Бұл міндет кәметке толмағандардың дамуына және психикасына зиян келтірмеуге бағытталған психологиялық сүйемелдеу функциясының құрамдас бөлігі болып табылады.

Сондықтан, тергеу-әрекеттеріне қатысатын педагог-психологтың іс жүргізу функцияларының мазмұнын негізге ала отырып, ұйымдастырушылық-консультациялық аспектіде психологиялық-педагогикалық білім деңгейлерін сипаттауға болады:

– тергеу-әрекеті барысында өз жұмыстарын тиімді ұйымдастыру үшін тергеу-әрекеті рәсімінің мақсаты, мәні және ерекшеліктері туралы білімі;

– кәметке толмағандармен іс жүргізу мәртебесі (жасөспірімнің мінез-құлық желісін таңдауына әртүрлі әсер етеді) туралы білуі;

– кәметке толмағандардың, оның заңды өкілдерінің және лауазымды тұлғалардың өзара қарым-қатынасының қалыптасқан тактикалық-психологиялық жағдайы жөніндегі ақпараттармен хабардарлығы;

– педагог-психологтың еш күмәнсіз конфронтацияға немесе ынтымақтастыққа бейімділігі, кәметке толмағандардың жеке дара ерекшеліктері туралы, сондай-ақ тергеушінің (немесе судьяның) тұлғалық

ерекшеліктері және оның қалыптасқан ырықтандырылған немесе директивті қарым-қатынас әдістері туралы түсініктерінің болуы тиіс.

Тергеу-әрекетін жүргізу барысында педагог-психологтың міндеті тергеушінің рұқсатымен немесе оның өтініші бойынша кәметке толмаған балаға қойылған мәселелердің мәнін түсіндіруді қамтиды. Тергеушінің сұрағын түсінуде қиындық байқаған педагог-психолог тергеушінің рұқсатымен (немесе оның өтініші бойынша) осы мәселені түзетуге, сонымен қатар, педагог-психолог тергеушінің рұқсатымен кәметке толмаған балаға сұрақтар қоюға құқылы. Бұл ретте педагог-психолог кәметке толмаған балаға тергеу-әрекетін жүргізудің жекелеген кезеңдері бойынша сұрақтар қоюға мүмкіндік беру туралы сұрай алады.

Сондықтан педагог-психологтың жүзеге асыратын функцияларын ескере отырып, тергеушінің мәселелерді дұрыс тұжырымдамауына, оларға жетекші мәселелерді қоюға, негізсіз мәжбүрлеу тәсілдеріне қарсы болуы тиіс. Ол үшін тергеу-әрекетін жүргізетін лауазымды адамның қандай да бір мән-жайларды және жалпы қауіп төндіретін ықпалын растау талаптары, педагог-психолог тергеушіден осы қарсылықтарды тергеу-әрекетінің хаттамасына енгізуді талап етуге құқылы болып табылады. Тергеу-әрекеті аяқталғаннан кейін педагог-психолог тергеу-әрекетінің хаттамасымен танысып, онда жазбалардың дұрыстығы мен толықтығы туралы өз ескертулерін, сондай-ақ оның пікірінше, тергеу-әрекетін жүргізу кезінде құқық қолданушының дұрыс емес әрекеттерін көрсетуге де құқылы болып саналады.

Демек, жоғары деңгейдегі кәсіби білім, біліктілігі педагог-психологқа тергеушіні, заңды өкілді және қорғаушыны кәметке толмағандардың психикалық жағдайы туралы хабардар етуге, жағдайдың шиеленісуіне байланысты тергеу-әрекетін тоқтата тұру немесе ауыстыру туралы өтініш білдіруіне мүмкіндік туғызады.

Сондықтан болашақ педагог-психолог ретінде студенттердеқұқық сақтау саласындағы практикалық жұмыстардың түрлі формаларына қатысуға қабілетті кәсіби психологтың дағдыларын (психопрофилактика мен түзету, сараптау процедуралары және т.б.) қалыптастыру қажет. Бұл кәсіби даярлау үрдісінде теориялық біліммен бірге практикалық іс-әрекеттің маңыздылығымен, кәсіби дағдыларын қалыптастыруға негіз болатын тұлғалық сапалармен тығыз байланысты.

Психология ғылымы тұрғысынан, кез келген жеке адамның құрлымына назар аударсақ, ол биологиялық (жасы, жынысы, темпераменті, дене бітімі, физиологиясы), психологиялық (зейіні, танымдық әрекеттері, қабілеті, мінезі, еркі, сезімі), әлеуметтік (қоғамдағы орны, қарым-қатынасы) және бағыттылығынан (ниеттері, тілектері, ұмтылыстары, құндылықтары) тұратыны белгілі. Сондай-ақ, жеке тұлға психологиялық дамудың белгілі бір деңгейіне ие (темперамент, мінез-құлық, қабілеттілік, ақыл-ой дамуының деңгейі, қажеттіліктер, мақсат-мүдделер).

Темперамент пен мінез кез келген адамның тұлғалық ерекшеліктерін айқындайтын маңызды құрылымдық компоненттердің бірі екендігін де ескеру қажет. Мінез адамның тұрақты психикалық ерекшеліктерінің жиынтығы, оның басты белгісі тіршілік иесінің қимыл-қозғалысының түрлі деңгейдегі көріністері. Демек, мінез даралықтың негізгі құраушы бөлігі, оның құрылымы сыртқы орта мен тәжірибе әрекеті процесінде қалыптасады. Адамның мінез-құлқын бейнелейтін индивидуалды тұлғалық ерекшеліктердің ішінде темперамент ерекше орын алады. Темперамент адамның қарым-қатынас жасау барысындағы сыртқы ортаға, айналадағы жағдайға психикалық реакциясының сипатын көрсетеді. Осыған байланысты адамның темпераментіне, жүйке жүйесінің негізгі динамикалық қасиетіне байланысты оның қандай іс-әрекетке қабілетті екендігін көруге болады.

В.Н.Князев тұлға құрылымы бір мезет-

те екі принципке негізделген бір-бірімен тығыз байланысты әлеуметтік қасиеттердің жиынтығынан құралған деп тұжырымдайды. Оның пікірінше, біріншісі тұлғаның жалпы және ең қиын әлеуметтік қасиеттері өзіне аса қарапайым жеке сапа-қасиеттерді жинайды. Екінші принцип бойынша сапа-қасиеттердің байланысы әрқайсының бір-бірінен тәуелсіздігін қамтамасыз етеді. Бұл адамдардың еңбек ортасындағы күйін көрсетеді (яғни олардың жұмыс мақсаты бір, ал әр адам өз тарапынан жұмысты бітіруге өз мүддесін ұсына алады) [15].

Осы орайда педагог-психолог тұлғасының психологиялық ерекшеліктерінің ішінде зейін, ес, ойлауға ерекше мән беру қажет. Зейін адам санасының қоршаған ортадағы белгілі бір құбылыстарға (немесе заттарға) белсенді бағытталуы болса, ал ес тұлғаның жеке дара дамуы үшін маңызды психикалық процестің біріне саналады. Ойлау да таным процестері ішінде объективті шындықты адам санасында бейнелейтін жоғарғы және күрделі процесс болып табылады. Сондықтан осы үшеуі педагог-психологтың алға қойған мақсатының іске асуына, әрбір әрекеттің мақсатқа жетуіне, қажеттілігін сезінуіне мүмкіндік жасауда маңызды.

Сонымен психологиялық қызмет көрсетудегі педагог-психологтың кәсіби іс-әрекетінің мәселелері қараастырылған ғылыми әдебиеттерді талдай отырып, қандай да болмасын білім беру мекемелеріндегі психологиялық қызметтер ғылыми, қолданбалы және практикалық, ұйымдастырушылық аспектілердің бірлігінде қарастырылуы қажет деп тұжырымдауға мүмкіндік береді.

Бұл мақаланы жазу барысындағы айқындалған зерттеу міндеттеріне сәйкес жүргізілген жоғарыдағы ғалымдар еңбектеріне жасалған талдаулар, педагог-психологтың іс жүргізу функциясының мазмұнының ұйымдастырушылық-консультациялық аспектіде ашып көрсетілуі тергеу әрекеттерін жүргізудегі педагог-психолог тұлғасының психологиялық ерекшеліктерін сипаттауға мүмкіндік береді. Тергеу әрекеті сипаттамасы танымдық

пен көз жеткізу операцияларының кешені ретінде оның танымдық жағының мәнін ашады. Тергеушінің кәсіби маңызды сапаларына стресске тұрақтылық, шыдамдылық, кәсібилік, еңбексүйгіштік, коммуникативтілік жатқызылса, ал педагог-психологтың бойында байқампаздық, рефлексия, эмпатия, коммуникативтілік, жауапкершілік, ізгілік секілді кәсіби сапалар болуы тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

- [1] Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы. 14 желтоқсан, 2012 жыл // www.akorda.kz.
- [2] Қазақстан Республикасының Конституциясы. – Астана, 1995.
- [3] Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы //2002 жылғы 8 тамыздағы №345 Қазақстан Республикасының Заңы // adilet.zan.kz/kaz
- [4] Кәметке толмағандардың істері жөніндегі мамандандырылған ауданаралық соттарды құру және Қазақстан Республикасы Президентінің кейбір жарлықтарына өзгерістер енгізу туралы //Қазақстан Республикасы Президентінің 2012 жылғы 4 ақпандағы № 266 Жарлығы // adilet.zan.kz/kaz
- [5] Чуфаровский Ю.В. Юридическая психология. – М.: Проспект, 2015. – 480 с.
- [6] Қазақстан Республикасында балалардың қатысуымен қылмыстық және азаматтық сот ісін жүргізу ерекшеліктері: халықаралық стандарттар және ұлттық тәжірибе: Тәжірибелік оқу құралы /Жауапты редактор М.С. Бейбітов– Астана, 2014. – 168 б.
- [7] Выготский Л.С. Педагогическая психология. – М.: Педагогика, 1991. – 480 с.
- [8] Петровский А.Б. Теория принятия решений: Учебник для студ. высш. учебных заведений. – М.: Академия, 2009. – 400 с.
- [9] Балтыкова З.А. Психологические основы допроса несовершеннолетних свидетелей и потерпевших // Вестник СГЮА. – 2014. – №5 (100). – С. 87-91.
- [10] Болатханова К.Р. Актуальные проблемы когнитивной психологии при проведении допроса //European Science. – 2016. – №12 (22). – С.62-67.
- [11] Балгимбаева З.М., Ахтаева Н.С. Психологическая служба в школе: Учебно-методическое пособие. – Алматы: Қазақ университеті, 2005. – 76 с.
- [12] Шкаплеров Ю.П., Данько И.В. Следственные действия: пособие. – Могилев: Могилевский институт МВД, 2017. – 106с .
- [13] Гинзбург А.Я. Оpozнание в следственной, оперативно-розыскной и экспертной практике: Учебно-практическое пособие /Под ред. Р.С. Белкина. – Москва, 1996. – 122 с.
- [14] Телегина Т.Д. Использование специальных знаний в современной практике расследования преступлений: Автореферат. – Москва, 2008. – 24с.
- [15] Чередниченко И. П., Тельных Н. В. Психология управления /Серия «Учебники для высшей школы». – Ростов-на-Дону: Феникс, 2004. – 608 с.

References

- [1] Kazakstan Respublikasynyn Prezidenti – Elbasy N.A.Nazarbaevtyн «Kazakstan-2050» stpategiyasy kalyptaskan memleketin zhana sayasi bagyty» atty Kazakstan halkyna Zholdaуy. 14 zheltoksan, 2012 zhy1 // www.akorda.kz.
- [2] Kazakstan Respublikasynyn Konstituziyasy. – Astana, 1995.
- [3] Kazakstan Respublikasyndagy balanyn kukuktapy turaly //2002 zhylygy 8 tamyzdagy №345 Kazakstan Respublikasynyn Zany // adilet.zan.kz/kaz
- [4] Kameletke tolmagandardyn isteri zhonindegi mamandandyrylgan audanaralyk sottardy kuru zhane Kazakstan Respublikasy Prezidentinin kejbir zharlyktaryna ozgerister engizu turaly //Kazakstan Respublikasy Prezidentinin 2012 zhylygy 4 akpandagy №266 Zharlygy // adilet.zan.kz/kaz

- [5] Chufarovskij Yu.V. Yuridicheskaya psihologiya. – M: Prospekt, 2015. – 480 s.
- [6] Kazakstan Respublikasynda balalardyn katysuymen kylmystyk zhane azamattyk sot isin zhurgizu erekshelikteri: halykaralyk standarttar zhane ulttyk tazhiribe: Tazhiribelik oku kuraly /Zhaupty redaktor M.S. Bejbitov– Astana, 2014. – 168 b.
- [7] Vygotskij L.S. Pedagogicheskaya psihologiya. – M.: Pedagogika, 1991. – 480 s.
- [8] Petrovskij A.B. Teoriya prinyatiya reshenij: Uchebnik dlya stud. vyssh. uchebnyh zavedenij. – M.: Akademiya, 2009. – 400 s.
- [9] Baltykova Z.A. Psihologicheskie osnovy doprosa nesovershennoletnih svidetelej i poterpevshih //Vestnik SGYUA. – 2014. – №5 (100). – S. 87-91.
- [10] Bolathanova K.R. Aktual'nye problemy kognitivnoj psihologii pri provedenii doprosa //European Science. – 2016. – №12 (22). – S.62-67.
- [11] Balgimbaeva Z.M., Ahtaeva N.S. Psihologicheskaya sluzhba v shkole: Uchebno-metodicheskoe posobie. – Almaty: Kazak universiteti, 2005. – 76 s.
- [12] Shkaplerov YU.P., Dan'ko I.V. Sledstvennye dejstviya: posobie. – Mogilev: Mogilevskij nstitut MVD, 2017. – 106s .
- [13] Ginzburg A.YA. Opoznanie v sledstvennoj, operativno-rozysknoj i ekspertnoj praktike: Uchebno-prakticheskoe posobie /Pod red. R.S. Belkina. – Moskva, 1996. – 122 s.
- [14] Telegina T.D. Ispol'zovanie special'nyh znaniy v sovremennoj praktike rassledovaniya prestuplenij: Avtoreferat. – Moskva, 2008. – 24s.
- [15] CHerednichenko I. P., Tel'nyh N. V. Psihologiya upravleniya /Seriya «Uchebniki dlya vysshej shkoly». – Rostov-na-Donu: Feniks, 2004. – 608 s.

Роль личности педагога-психолога при следственных действиях

Л.Е. Койшигулова¹, Е.М.Куандыков¹

*¹Атырауский государственный университет имени Х.Досмухамедова
(Атырау, Казахстан)*

Аннотация

В данной статье рассматривается роль личности педагога-психолога при следственных действиях. Необходимо отметить, что следственные действия различны по своему содержанию, например: допрос, эксперимент, обыск, опознание, осмотр и прочие. В этих следственных действиях, роль педагога-психолога носит неоднозначный и комплексный характер. При допросе, педагог-психолог, своим присутствием помогает в первую очередь ребенку, чтобы он мог спокойно и правдиво отвечать на поставленные вопросы без страха и непонимания, также помогает и следователю, особенно в случаях правильной постановки вопросов. Однако, представляется, что даже будучи вызванным для участия в следственном действии по инициативе следователя и помогая ему в установлении психологического контакта с несовершеннолетним, педагог-психолог проявляет, прежде всего, заботу об интересах подростков, а не об интересах следствия. Следовательно, во время учебы в вузе студентам, как будущим педагогам-психологам, необходимо освоить знания по следующим предметам, ювенальная педагогика, ювенальная психология и другие. Также во время прохождения практики важно суметь использовать полученные, по вышеназванным предметам, знания.

Ключевые слова: личность педагога-психолога; личностные качества; профессиональное качество; следственные действия; психологическая поддержка.

Role of personality of a teacher-psychologist during investigative actions

L.E. Koishigulova¹, E.M.Kuandykov¹

¹*Atyrau State University named after Kh.Dosmukhamedov
(Atyrau, Kazakhstan)*

Abstract

This article discusses the role of the personality of the teacher-psychologist in investigative actions. It should be noted that the investigative actions are different in content, for example: interrogation, experiment, search, identification, examination and others. In these investigative actions, the role of the teacher-psychologist is ambiguous and complex. During interrogation, the teacher-psychologist, with his presence, helps the child in the first place, so that he can calmly and truthfully answer the questions posed without fear and misunderstanding, and also helps the investigator, especially in cases where the questions are asked correctly. However, it seems that even when called to participate in the investigative action on the initiative of the investigator and helping him to establish psychological contact with the minor, the educational psychologist primarily shows concern for the interests of adolescents and not for the interests of the investigation. Consequently, while studying at a university, students, as future pedagogues-psychologists, need to master knowledge in the following subjects, juvenile pedagogy, juvenile psychology, etc. Also, during practical training, it is important to be able to use the knowledge gained in the above subjects.

Key words: the personality of the teacher-psychologist; personal qualities; professional quality; investigative actions; psychological support.

Редакцияға 27.12.2019 қабылданды.